

Respect for any human and civil right, regardless of its place in the classification system and importance for the standard of living of a particular individual is the main task and responsibility of both the world community and the individual state. Today, the number of states in the world that define the term "legal" in the basic national legislation is increasing, but in order for this feature to take effect for a particular political-territorial entity, the protection and protection of human rights must be effective and provided by a number of mechanisms. In particular, this applies to recourse to international law, which is the standard for national regulations, because on its basis are constructed codified laws and other bylaws. A thorough analysis of fundamental legal acts of international importance should be conducted at least in order to emphasize their importance for a number of national laws and the need to comply with mandatory norms on human rights and freedoms (jus cogens).

The present study analyzes the main legal acts, which enshrine the right to liberty and security of person, identify grounds for deprivation or restriction of liberty on legal grounds and reveal the concept of the right to liberty and security of person as fundamental.

Keywords: human rights, freedom, personal inviolability, international legal acts, protection and protection of human rights.

УДК 340 + 342.7

DOI 10.31733/2078-3566-2021-2-31-36

Олег НАЛИВАЙКО[©]
кандидат юридичних наук,
доцент

Наталія БРАТІШКО[©]
студентка

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено поняття прав людини, їх значення, зв'язок з гарантіями дотримання та їх захисту. Виконано класифікацію видів прав і свобод людини. Проаналізовано гарантії правомірності обмеження прав людини в умовах захисту національної безпеки. Розглянуто основні аспекти прав людини як об'єкта національної безпеки України. Визначено основні риси, притаманні правам людини в межах конституційної охорони і захисту. Вказано, що національна безпека та права людини є категоріями, що знаходяться у діалектичному зв'язку, і як парні діалектичні категорії знаходяться в єдності та протилежності.

Ключові слова: Конституція України, права людини, національна безпека України, правові гарантії, безпека людини.

Постановка проблеми. Права та свободи людини і громадянина, а також рівень їх правової охорони і захисту визначають рівень демократичності держави. Особливого значення питання реалізації, охорони та захисту прав людини набули в контексті сучасних негативних чинників, серед яких військова агресія на Сході України, економічна криза, карантинні обмеження, спричинені коронавірусною хворобою COVID-19 тощо. Усі зазначені аспекти зумовлюють необхідність особливого забезпечення прав людини, а також пошуку нових механізмів їх охорони і захисту. Зазначена позиція регламентована у Конституції України, зокрема у ст. 3, згідно з якою: «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». До того ж, відповідно до положень Закону України «Про основи національної безпеки України», конституційні права і свободи людини та громадянина є об'єктом національної безпеки України.

© Наливайко О. І., 2021
ORCSI iD: <https://orcid.org/0000-0002-2911-2108>
kafedra_zpd@ukr.net

© Братішко Н. А., 2021
kafedra_zpd@ukr.net

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Загальнотеоретичну основу наукового дослідження становлять праці вчених, серед яких: Ю. Барабаш, В. Білоус, А. Величко, І. Волощук, А. Гриценко, В. Горбулін, А. Дацюк, Б. Демидов, А. Качинський, Я. Кондратьєв, О. Литвиненко, М. Левицька, В. Ліпкан, Л. Наливайко, О. Петришин, С. Погребняк, Г. Пономаренко, В. Пилипчук, П. Рабінович, Г. Ситник, В. Ткаченко, О. Топчій, С. Хоффман, Ю. Шемшученко та ін. Актуальними для формування сучасних поглядів щодо конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина є напрацювання таких авторів, як: Ю. Бисага, В. Буткевич, І. Дахова, Ю. Ірха, І. Панкевич, О. Скрипнюк, М. Хавронюк. Дослідження, присвячені обмеженням основних прав та свобод людини і громадянина як інституту конституційного права, здійснили О. Андрієвська, А. Скрекалов та інші.

Метою статті є дослідження ролі прав людини, їх значення в системі національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. У сучасному цивілізованому світі забезпечення прав людини є одним з найважливіших завдань суспільства і держави. Це юридично закріплено у Конституції України, а саме в ст. 3, яка проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [7]. До того ж права людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» під нею розуміють захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [12]. Тож можна стверджувати, що національна безпека – міра реального рівня прав і свобод людини і громадянина. Конституційні права і свободи є об'єктом національної безпеки України.

Під правами людини треба розуміти можливості особи щодо задоволення її матеріальних, фізичних і духовних потреб, які зумовлені природою людини, а також політичним, соціальним, культурним і економічним рівнем розвитку суспільства. Вони незмінно знаходилися і сьогодні знаходяться в центрі уваги філософської, етичної, релігійної та інших форм суспільної думки.

Варто зазначити, що походження сучасних прав людини, їх важливість, необхідність забезпечення безпеки людини в аспекті життєдіяльності суспільства і держави були сформульовані ліберальною доктриною прав людини в процесі підготовки і проведення буржуазних революцій XVII–XVIII століття. Цей період вважають переломним етапом у розумінні значення прав і свобод людини для існування й розвитку суспільства, місця людини у відносинах із державою. Право на безпеку виходить у політико-правовій думці на рівень найважливіших прав людини, як право на життя, особисту недоторканність та власність. Разом із останнім, право людини на безпеку було закріплено в Декларації прав людини і громадянина 1789 р, яка визнала його принципом існування людини в навколишньому середовищі [5, с. 350]. Тому можна сказати, що воно було усвідомлено одним із перших як природне, невідчужуване право людини.

Глибше зрозуміти суть прав людини можна, розкривши основні риси, які їм притаманні. На думку О. Шмоткіна, права людини – це певні її можливості. Вони можуть бути таких видів: самому здійснювати дії щодо забезпечення власних потреб або утримуватися від таких дій; вимагати від інших осіб здійснення певних дій на свою користь; вимагати від інших осіб утримуватися від дій, спрямованих проти неї; звертатися за допомогою до громадських і державних структур для охорони і захисту прав. По-друге, це можливості, необхідні для задоволення матеріальних, фізичних та духовних потреб людини. До того ж права людини зумовлені політичним, економічним, соціальним, духовним рівнем розвитку суспільства [16]. Зазначена ознака полягає у тому, що ступінь їх задоволення залежить від політичної культури, характеру соціальних відносин, матеріального добробуту суспільства, його духовних цінностей.

Традиційно в науці конституційного права поняття прав людини розглядають саме через призму тих конкретних прав, які закріплюються на конституційному рівні. Водночас відомо, що права людини – це не лише формально закріплені (навіть на рівні конституції) норми. Недарма відомий вітчизняний теоретик П. Рабінович визначає права людини як необхідні для існування і розвитку людини можливості, які об'єктивно зумовнюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і мають бути загальними та рівними для всіх людей [11, с. 14]. Тому для науки конституційного права надзвичайно важливо не просто експлікувати зміст того чи іншого конкретного права людини (незалежно від того, до якої саме групи ми

його відноситимемо), але й визначити поняття прав людини саме як універсального та найбільш важливого об'єкта конституційного захисту. До речі, на цьому моменті наголошує О. Скрипнюк, який вказує, що сьогодні, як ніколи раніше, є актуальним завдання чіткого теоретичного встановлення загального поняття прав людини (в тому числі й через процедуру його визначення як об'єкта конституційного захисту) [15, с. 377]. Реалізація останнього завдання дає нам змогу підійти до питання побудови загальної моделі об'єктів конституційного захисту, включно з ретельним правовим описом взаємозв'язків між ними.

Визначаючи права людини як об'єкт конституційного захисту, ми повинні насамперед пам'ятати, що він є органічною складовою конституційного розвитку [2]. Інакше кажучи, цей об'єкт є необхідним і його поява зумовлюється вже на рівні теоретичного визначення змісту феномена конституції та конституціоналізму.

Сьогодні в наукових джерелах права людини класифікують за такими критеріями. Зокрема, їх поділяють за формою вираження на юридично закріплені та юридично не закріплені. Права виникають внаслідок розвитку суспільства, потреб та інтересів індивідів. Передусім ці можливості знаходять своє виявлення у діях індивідів, згодом у звичаях, моралі, вимогах до держави юридично закріплювати ці можливості [4, с. 26]. За способом закріплення поділяють на закріплені у внутрішньодержавному законодавстві та закріплені в міжнародних правових актах. За суб'єктом: індивідуальні та колективні. За характером потреб, що задовольняються за допомогою прав: громадянські, економічні, політичні, культурні, соціальні [13, с. 63]. За статусом фізичної особи: права громадянина, права іноземців, права осіб без громадянства та права осіб з подвійним громадянством. За можливість реалізації: реальні та декларативні. Реальними правами людини вважають ті, що мають необхідні економічні передумови, а також юридично передбачену процедуру їх реалізації, інакше право залишається лише декларативним [14, с. 776].

Значення прав людини є еквівалентом здійснення нею відповідних соціальних обов'язків. Коли людина не виконує їх, вона не має певних благ, як результат реалізації її прав, тобто має їх за рахунок виконання соціального обов'язку іншими індивідами. З огляду на це, права людини не можуть існувати без її обов'язків [3, с. 292]. Загалом, обов'язок – це об'єктивно необхідна, належна поведінка особистості. Правові форми в обов'язках фіксують доцільний, соціально корисний та необхідний варіант поведінки, якої людина повинна дотримуватись.

Класифікація обов'язків може відбуватись за різними підставами. Зокрема, у наукових джерелах їх класифікують за такими критеріями. Залежно від спрямованості: обов'язки щодо себе, свого оточення, суспільства та природи. За статусом особи: обов'язки громадян та іноземців, осіб без громадянства. Залежно від потреб інших осіб, суспільства, держави: політичні, економічні, соціальні, культурні і громадянські. Залежно від способу реалізації: ті, що реалізуються шляхом бездіяльності та шляхом активних дій [10, с. 377].

З огляду на проблему прав людини в контексті забезпечення національної безпеки, особливо треба зазначити ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України»: «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безперечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій» [12]. Це все – об'єкти національної безпеки України і перше місце серед цього переліку було надано саме правам і свободам людини та громадянина, які є однією з основних цінностей світової цивілізації.

Варто наголосити, що об'єкти національної безпеки є системою, і вони нерозривно пов'язані. Права і свободи людини є, з одного боку, першоелементом цієї системи, з іншого – головним елементом. Це зумовлено тим, що людина є самоцінність цивілізації, для забезпечення потреб та інтересів якої виникають усі соціальні інститути, а саме – держава та суспільство, тобто права і свободи людини є метою, а суспільство, держава та інші соціальні інститути – засобами реалізації цієї мети. На нашу думку, без належного забезпечення реалізації прав і свобод людини неможливо стверджувати про належний рівень забезпечення національної безпеки.

Потрібно мати на увазі, що будь-яке законодавство стає реальністю в присутності певних гарантій та механізмів забезпечення. З огляду на це, можна зробити висновок, що комплекс свобод людини та громадянина в сукупності з їхніми гарантіями й механізмами забезпечення є тими елементами, які становлять нормативний аспект безпеки особистості. Віднесення безпеки, її певних складових до невід'ємних прав людини не є випадкове [8, с. 180]. Воно показує розбудову до неї як до реальної цінності, яка має суттєве розуміння для

життєдіяльності соціальних організацій, іншими словами, безпека – це одна з найнеобхідніших потреб людини і визначається однією з найвищих соціальних цінностей Конституцією України.

Безпека людини – це безсторонній стан фізичної, майнової, соціальної, психологічної, духовної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Особистість перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені. До того ж безпека – це певною мірою узагальнюючий, інтегрований виразник реалізації прав і свобод людини, її гарантованості від небезпек. Вона є одним з головних показників якості та рівня життя [1, с. 86–87]. Безпечний захист може бути досягнутий лише внаслідок усунення загроз для людини, її прав і свобод.

Перелік основних прав є повним, це свідчить про спрямованість нашої держави на забезпечення захисту всього обсягу прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Відповідно, вказаний документ має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав, зокрема про це зазначено у статті 1: «Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції» [6].

Безпека людини є пріоритетним об'єктом національної безпеки України. Охорона і захист досягаються за допомогою таких механізмів: держава та суспільство сприяють створенню умов, необхідних для повної і безперешкодної реалізації прав і свобод людини; передбачаються заходи з охорони прав і свобод, юридичні умови з приводу безпеки людини, зокрема, закріплюються в Конституції та законах природні права людини та їх гарантії, заборони і обмеження безпідставного вторгнення держави, її органів у життя людини, механізми самозахисту людини від посягань на права і свободи людини як з боку держави, так і приватних осіб [8, с. 332]. До того ж під час порушення прав і свобод людини провадяться заходи щодо безпосереднього захисту прав і свобод людини – припинення порушення прав і свобод людини, їх відбудова, ліквідації наслідків скоєних правопорушень, притягнення винних до юридичної відповідальності.

Висновки. Отже, права людини – один з провідних об'єктів національної безпеки, тому що лише на основі безпеки особи, закріплюючи, реалізуючи, охороняючи і захищаючи її права, свободи та обов'язки, можна здійснювати заходи щодо забезпечення безпеки більш складних соціальних систем, таких, наприклад, як суспільство і держава та, відповідно, створювати умови для забезпечення національної безпеки.

Права людини та національна безпека є взаємопов'язаними категоріями. Так, з одного боку, деякі права людини можуть бути обмеженими для захисту національної безпеки, а з іншого – національна безпека спрямована на якісну охорону і захисту прав і свобод людини і громадянина. Варто наголосити, що права і свободи людини є одними з найважливіших об'єктів національної безпеки України. Фіксує реальну захищеність і гарантуючи права і свободи особи в конкретному співтоваристві, права людини можуть бути як гуманістичний орієнтир розвитку не лише держави загалом, а втім і сформованої в країні системи національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Антонов В. О. Український народ як визначальний суб'єкт системи забезпечення національної безпеки. *Держава і право*. 2015. Вип. 67. С. 86–87.
2. Бабенко К. А. Права людини як об'єкт конституційного захисту. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/256-prava-lyudini-yak-ob-ekt-konstitutsijnogo-zakhistu.html>.
3. Гудима Д. А. Права людини: антрополо-методологічні засади дослідження. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Львів : Край, 2009. 292 с.
4. Кожан В. В. Класифікація особистих прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. Ч. I. Том 1. С. 24–27.
5. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підруч. для студентів ВНЗ та працівників місцевого самоврядування. Київ : «Правова єдність», всеукраїнська асоціація видавців, 2008. 350 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04. 11. 1950 р., з поправками, внесеними відповідно до положень Протокол № 16 від 02. 10. 2013. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини : навч. посіб. 6-те вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2007. 332 с.

9. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення : монографія. Київ : Текст, 2003. 180 с.
10. Петришин О. В. Обов'язок юридичний. Велика українська юридична енциклопедія : в 20 т. / О. В. Петришин (відп. ред.) та ін. Т. 3 : Загальна теорія права. 2017. С. 377.
11. Права людини і громадянина: можливості вдосконалення конституційних гарантій. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 3–15.
12. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII в ред. від 24.10.2020. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
13. Сердюк Л. М. Класифікація категорії права людини: аналіз існуючих та нові підходи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 60–65.
14. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.
15. Скрипнюк О. В. Права людини і громадянина: конституювання та практика їх реалізації. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 562–567.
16. Шмоткін О. В. Права особи як об'єкт національної безпеки України. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12527/Shmotkin_Prava_osoby.pdf.

Надійшла до редакції 14.06.2021

References

1. Antonov, V. O. (2015) Ukrainyky narod yak vyznachalnyy subyekt systemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Ukrainian people as a defining subject of the system of national security]. *Derzhava i pravo*. 2015. Vyp. 67. S. 86–87 [in Ukr.].
2. Babenko, K. A. Prava liudyny yak ob'iekt konstytutsiynoho zakhystu [Human rights as an object of constitutional protection]. URL : <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/256-prava-lyudini-yak-ob-ekt-konstitutsijnogo-zakhystu.html>. [in Ukr.].
3. Hudyma, D. A. (2009) Prava liudyny: antropolo-metodolohichni zasady doslidzhennia [Human rights: anthropological and methodological principles of research]. *Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia Akademii pravovykh nauk Ukrainy / redkol.: P. M. Rabinovych (holov. red.) ta in. Lviv : Krai. 292 s. [in Ukr.].*
4. Kozhan, V. V. (2015) Klyasyfikatsiia osobystykh prav liudyny [Classification of personal human rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Vyp. 35. Chastyna I. Tom 1. S. 24–27. [in Ukr.].
5. Kolodii, A. M., Oliinyk, A. Yu. (2008) Prava, svobody ta oboviazky liudyny i hromadianyna v Ukraini [Rights, freedoms and responsibilities of man and citizen in Ukraine: textbook. for students] : pidruch. dlia stud. VNZ ta pratsivnykiv mistsevoho samovriaduvannia. Kyiv : «Pravova yednist», vseukrainska asotsiatsiia vydavtsiv. 350 s. [in Ukr.].
6. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04. 11. 1950 r. [Konvention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950], z popravkamy, vnesenymy vidpovidno do polozhen Protokol № 16 vid 02. 10. 2013 . URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004. [in Ukr.].
7. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. [in Ukr.].
8. Lapin, V. M. (2007) Bezpeka zhyttiediialnosti liudyny [Safety of human life] : navch. posib. 6-te vyd., pererob i dopovn. Kyiv : Znannia. 332 s. [in Ukr.].
9. Lipkan, V. A. (2003) Natsionalna bezpeka Ukrainy: normatyvno-pravovi aspekty zabezpechennia [National security of Ukraine: normative and legal aspects of security]: monohrafiia. Kyiv : Tekst. 180 s. [in Ukr.].
10. Petryshyn, O. V. (2017) Oboviazok yurydychnyi [Legal duty] . Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia : u 20 t. / O. V. Petryshyn (vidp. red) ta in. T. 3 : Zahalna teoriia prava. 2017. S. 377. [in Ukr.].
11. Prava liudyny i hromadianyna: mozhlyvosti vdoskonalennia konstytutsiinykh harantii [Human and civil rights: opportunities to improve constitutional guarantees]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2012. № 3. S. 3–15. [in Ukr.].
12. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On the national security of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII v red. vid 24.10.2020. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2018. № 31. St. 241. [in Ukr.].
13. Serdiuk, L. M. (2018) Klyasyfikatsiia katehorii prava liudyny: analiz isnuuiuchykh ta novi pidkhody [Classification of human rights: analysis of existing and new approaches]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 3. S. 60–65. [in Ukr.].
14. Skakun, O. F. (2006) Teoriia derzhavy i prava (Entsyklopedychnyi kurs) [Theory of State and Law (Encyclopedic course)] : pidruchnyk. Kharkiv : Espada. 776 s. [in Ukr.].
15. Skrypniuk, O. V. (2019) Prava liudyny i hromadianyna: konstytuiuvannia ta praktyka yikh realizatsii [Human and civil rights: constitution and practice of their implementation]. *Pravova derzhava*.

2019. Вип. 30. С. 562–567. [in Ukr.].

16.Shmotkin, O. V. Prava osoby yak ob'iekt natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Individual rights as an object of national security of Ukraine]. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12527/Shmotkin_Prava_osoby.pdf. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleh Nalyvaiko, Nataliya Bratishko. Human rights as an object of national security of Ukraine.

The article examines the concept of human rights, their meaning, the relationship with guarantees of observance and protection. The classification of types of human rights and freedoms is carried out. Guarantees of legality of restriction of rights are analyzed. The main aspects of human rights as a subject of national security of Ukraine are considered. Considering the problems of national security system management as a materialization of the regulatory strategy of this body, it is important to consider the role of law in this process. Law, as a regulator of public relations, is one of the effective tools, on the one hand, on the other - as a means of optimizing the functioning of the system of national security, in particular. It is determined that human rights are the main criterion for assessing the quality of statehood, the degree of its democracy, commitment to the legal basis, morality, universal values. Thus, human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state. The issues of realization, protection and defense of human rights have become especially important in the context of modern negative factors, including military aggression in eastern Ukraine, economic crisis, quarantine restrictions, etc. It is concluded that human rights are closely linked to their security. According to the current UN classification, the satisfaction of citizens' rights should take place in the following areas of its security: economic security, health security, environmental, public, political, personal and food security. Today, human rights and freedoms are one of the most important objects of national security in Ukraine. By fixing real protection and guaranteeing the rights and freedoms of the individual in a particular community, human rights can act as a humanistic guideline for the development not only of the state as a whole, but also of the national security system formed in the country.

Keywords: *Constitution of Ukraine, human rights, national security of Ukraine, legal guarantees, human security.*

УДК 347.958

DOI 10.31733/2078-3566-2021-2-36-41

Олександра НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ®

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УЧАСНИКИ ПРОЦЕСУ ТА ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ГЕТЬМАНЩИНИ

Наведено результати дослідження особливостей статусу учасників процесу в цивільному судочинстві в українській козацькій державі, а також основні групи доказів, які використовувались в українських судах у відповідності до тогочасних джерел права, які містили процесуальні норми та використовувались судами. Зазначається, що внаслідок історичної політичної ситуації, що склалась в Гетьманщині, на її землях застосовувались джерела польського та литовського права (наприклад, Литовські статuti), акти гетьманської влади, російське законодавство, й традиційно тривалий час домінувало звичаєве право, козацьке звичаєве право. Розглядаються характерні риси цивільного процесу, що розпочинався за усним або письмовим зверненням, сторонами могли бути чоловіки з 18 р. та жінки з 14 р. У Гетьманщині існував інститут представництва сторони як захисника та адвоката, також представником сторони могли бути батьки або родичі.

Ключові слова: *цивільний процес, джерела права, Литовський статут, російське законодавство, присяга, представник сторони, свідчення свідків.*

© Нестерцова-собакарь О. В., 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0712-4076>

aasobakar77@ukr.net